

تبیین جامعه‌شناختی پدیده هولیگان‌بیسیم تماشاگران فوتبال (مورد مطالعه: تماشاگران مسابقات فوتبال شهر تهران)

احسان رحمانی خلیلی*؛ سیدمیلاد صفویان**

تاریخ ارسال: ۹۸/۰۳/۱۷ تاریخ بازنگری: ۹۸/۰۹/۱۱ تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۱/۲۱

چکیده

خشونت طرفداران و هواداران فوتبال که هولیگان‌بیسیم (اوباش‌گری) نام دارد، به اندازه‌ای جدی و رایج است که برای جامعه نیز معضلاتی حاد به دنبال دارد. بر این اساس سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که: چه عواملی بر هولیگان‌بیسیم در بین تماشاگران فوتبال مؤثر است و به چه میزان؟ و از چه مسیری؟ رویکرد پژوهش حاضر اثبات‌گرایی و روش تحقیق از نوع توصیفی - تبیینی است که در آذر ماه سال ۹۷ پس از بررسی اعتبار و قابلیت اطمینان جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسشنامه انجام شده است. جامعه آماری تماشاگران فوتبال شهر تهران می‌باشند که در نهایت با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۴۲۲ نفر با تلفیق نمونه‌گیری طبقه‌بندی نامتناسب و تصادفی ساده بررسی شده‌اند. طبق یافته‌های پژوهش حاضر محیط پیرامون، هیجانات کاذب، امکانات رفاهی و شخصیت برون‌گرا بر هولیگان‌بیسیم مؤثر می‌باشند. دو متغیر محیط پیرامون و هیجانات کاذب تماشاگران فوتبال به‌طور مستقیم بر هولیگان‌بیسیم مؤثر است که این تأثیر مثبت و مستقیم است و متغیرهای امکانات رفاهی و شخصیت برون‌گرا به شکل غیرمستقیم بر متغیر وابسته اثر می‌گذارند. متغیر هیجانات کاذب علاوه بر تأثیر مستقیم به شکل غیرمستقیم، از طریق تأثیرگذاری بر محیط پیرامون نیز بر هولیگان‌بیسیم تأثیر می‌گذارد.

واژگان کلیدی: جامعه‌شناسی ورزش، فوتبال، تماشاگران، هولیگان‌بیسیم.

طرح مسأله

ورزش به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی، در جوامع مدرن امروز جایگاه خاصی در مطالعات اندیشمندان علوم مختلف یافته است. ابعاد گوناگون این پدیده، آن را از یک امر رقابت انگیز صرف خارج ساخته و دامنه آن را به اغلب موضوعات اجتماعی مرتبط کرده است. در میان رشته‌های مختلف ورزشی، فوتبال جایگاه برتری دارد. از سال 1960 که فوتبال دیگر به‌عنوان یک ورزش گروهی مطرح نبود و حیات اجتماعی یافت، توجه محققین اجتماعی را به خود جلب نمود، تا جایی که فیلسوف مشهور ژان پل سارتر گفته است: خصوصیات یک جامعه را در فوتبال آن کشور جستجو کنید. در بین فعالیت‌های گوناگون ورزشی رایج در سراسر دنیا، بی‌تردید ورزش فوتبال پرطرفدارترین، پر شرکت‌کننده‌ترین، پربیننده‌ترین فعالیت و رشته ورزشی به شمار می‌آید (Rahmati, 2009:7). تنوع ابعاد مختلف فوتبال به‌گونه‌ای است که در حال حاضر از آن به‌عنوان یک صنعت یاد می‌شود و روسای فدراسیون‌های کشوری، قاره‌ای و جهانی فوتبال در رده افراد با نفوذ و قدرتمند سیاسی قرار دارند. تعطیلی جلسات مهم سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشورهای مختلف و تعطیلی کسب‌وکار مردم حین برگزاری مسابقات حساس فوتبال، حاکی از هیجان مفرط حاکم بر این ورزش است. تشکیل اتحادیه هواداران تیم‌های ملی یا باشگاهی فوتبال در کشورهای مختلف، ایجاد آژانس‌های خریدوفروش و جابه‌جایی بازیکنان فوتبال، سرمایه‌گذاری‌های عظیم اقتصادی برای کسب قهرمانی و هزینه‌های میلیاردی تبلیغاتی، فعالیت‌های باشگاه‌های شرط‌بندی و تورهای تفریحی برای تماشای مسابقات فوتبال، همه و همه وجوه مختلف این صنعت هستند. یقیناً سکه چنین صنعت پر رونقی، روی دیگری هم دارد و آن تنش‌هایی است که از قبل، حین و پس از مسابقات مهیج فوتبال، میان هواداران مختلف با یکدیگر و توسط آشوبگران (هولیگان‌ها) رخ می‌دهد و بعضاً باعث بروز حوادث تلخی خواهد شد (Hajibeigi & Masoudi, 2006:5). رقابت‌های ورزشی، ورزشکاران و تماشاگران را در وضعیتی‌هایی قرار می‌دهند که ممکن است قواعد و هنجارها و تقسیم کارهای رایج را به‌آسانی نقض و به رویارویی پرخاش‌جویانه و خشونت‌آمیز منجر شوند. آشکارترین نمونه رفتار خشونت‌آمیز بین طرفداران فوتبال پدیده‌ای مرسوم به هولیگان‌نسیسم (اوباشگری) است

-
1. Hooligan
  2. Thieves

تبیین جامعه‌شناختی پدیده هولیگانیزم تماشاگران فوتبال ... ۱۲۵

که این خشونت طرفداران فوتبال به اندازه‌ای جدی و رایج است که برای جامعه نیز معضلات حادی به دنبال می‌آورد (Sheikh, 2013:2).

تراژدی هیسل بلژیک در مسابقه فینال جام باشگاه‌های اروپا در سال 1985 میلادی، بر اثر یورش هولیگان‌های انگلیسی به سمت جایگاه هواداران ایتالیایی موسوم به تیفوسی‌ها^۱ و فروریختن سکوی تماشاگران ایتالیایی، ۳۹ نفر جان خود را از دست دادند و نزدیک به ۶۷۰ نفر نیز مجروح و مصدوم شدند (Ghasemi, Zolaktaf & Nooralivand, 2009:64). در سال 2007 و در جریان بازی دو تیم کاتانیا و پالمو که به خاطر استفاده از گاز اشک‌آور از سوی هواداران دو تیم، بازی با ۲۰ دقیقه تأخیر شروع شده بود، پس از بازی و با پیروزی تیم پالمو، میان هواداران دو تیم درگیری و زدوخورده شدیدی در گرفت که منجر به زخمی شدن بیش از یکصد نفر و کشته شدن یک پلیس شد (Rahmati, 2009:30). یکی از تلخ‌ترین حادثه‌های فوتبال نیز در آوریل سال 2000 رخ داد که طی آن هواداران تیم گالاتاسرای ترکیه با هواداران تیم لیدز یونایتد انگلستان در میدان تقسیم شهر استانبول به زدوخورده پرداختند و طی آن دو نفر از هواداران تیم لیدز یونایتد با ضربات متعدد چاقو به قتل رسیدند (Aton, 2016:259-262). در سال 2012 در یکی از شدیدترین آشوب‌ها و اغتشاشات در چارچوب هفته هفدهم لیگ برتر فوتبال مصر، تیم المصری در شهر پورت سعید میزبان تیم الاهلی قاهره، مدافع عنوان قهرمانی بود که در پایان با نتیجه سه بر یک حریف خود را شکست داد و به روند ۲۵ بازی بدون شکست این تیم پایان داد. به محض آن‌که فهیم عمر، داور بازی سوت پایان را به صدا درآورد، تماشاگران تیم میزبان به بازیکنان الاهلی که باشگاه قرن بیستم آفریقا لقب گرفته، حمله کرده و با تماشاگران حریف درگیر شدند که بر اساس اعلام تلویزیون دولتی مصر این درگیری‌ها به کشته شدن دست‌کم ۷۵ تن و زخمی شدن صدها تن دیگر انجامید و ۴۷ تن نیز در این رابطه دستگیر شدند (Cooper, 2010:188-189).

تاریخچه خشونت و پرخاشگری در ورزش ایران با ورزش فوتبال آغاز شده است. به نظر می‌رسد نخستین موج‌های خشونت و پرخاشگری در ورزش فوتبال ایران از داخل زمین‌های ورزشی شکل گرفت و سپس به سکوهایی تماشاگران کشیده شد (Rahmati, 2009:46). اولین حادثه اوباشیگری فوتبال ایران که به اغتشاش اجتماعی انجامید به بازی دو تیم پرسپولیس و پاس مربوط می‌شود که قرار بود در تاریخ ۱۷ مهر ۱۳۶۳ در ورزشگاه

شهید شیرودی انجام شود. ازدحام بیش از حد تماشاگران در ورزشگاه شیرودی باعث شد که مسئولان بازی را لغو کنند و به تأخیر اندازند. در پی این تصمیم، تماشاگران حاضر در ورزشگاه که تعداد آن‌ها بیش از ۳۰ هزار نفر برآورد می‌شد به زمین هجوم آوردند، دیرک دروازه‌ها را از جا کردند و زمین چمن، تور و تشک‌های پرش ورزشگاه را به آتش کشیدند. در جریان این حادثه ۱۹ نفر مجروح شدند و پس از آن بازی‌های باشگاه‌های شهر تهران تعطیل اعلام شد (Ibid:48). یکی دیگر از خشونت‌آمیزترین حادثه‌های فوتبال باشگاهی در ایران مربوط به مسابقه دو تیم استقلال و فجر سپاسی شیراز در سال ۱۳۷۹ می‌باشد. این بازی به علت پرتاب سنگ و نارنجک از سوی تماشاگران و عدم کنترل اوضاع از سوی پلیس نیمه تمام ماند. پس از این مسابقه درگیری‌های شدیدی بین هواداران دو تیم حاضر و خارج ورزشگاه رخ داد که طی آن به وسایل نقلیه، تأسیسات و اماکن عمومی آسیب‌های جدی وارد شد و به دنبال آن حدود ۳۵۰ نفر زخمی و حدود ۱۰۰۰ نفر دستگیر شدند (Shaji, 2016:120). یکی از تلخ‌ترین حادثه‌ها در فوتبال باشگاهی در سال ۱۳۸۶ در جریان بازی دو تیم پرسپولیس و سپاهان رخ داد، جایی که سرباز احمدی بینایی چشمان خود را بر اثر اصابت نارنجک دستی طرفداران اصفهانی از دست داد. در نمونه مشابه دیگری در فینال جام حذفی سال ۱۳۹۷، بین استقلال و خونه به خونه بابل شاهد از دست دادن بینایی یک چشم یکی از هواداران استقلال به اسم اسماعیل بهداروند بودیم. خرداد ۹۸ و نیمه نهایی جام حذفی بین سپاهان و پرسپولیس و نابینا شدن یک کودک و مجروح شدن ۱۵۰ نفر رو به آتش کشیدن چند ماشین یکی دیگر از آخرین اتفاقات تلخ فوتبالی ما می‌باشد. خودکشی سحر خداریاری دختر طرفدار فوتبالی که به علت پیگیری پرونده خود در دادگستری، خود را در ساختمان دادرسی تهران به آتش کشید یکی از عجیب‌ترین حوادث اخیر با موضوعیت فوتبال بود که لقب دخترآبی را گرفت و مرزهای سیاسی و جغرافیایی نه تنها کشور ما بلکه جهان را پیمود و نگاه‌های بسیاری را به ورزش فوتبال کشور ما معطوف نمود.

تحلیل‌گران اجتماعی و فرهنگی تنها در دهه‌های اخیر درباره انواع گسترده آداب، مناسک، ارزش‌ها و الگوهای اجتماعی رایج در ورزش فوتبال در جوامع گوناگون مبادرت به پژوهش کرده‌اند. از جمله مسائل حائز اهمیتی که به ویژه در چند دهه اخیر مورد توجه اندیشمندان اجتماعی و جامعه‌شناسان قرار گرفته است، بررسی و تبیین رویدادها و حوادث خشونت‌بار مربوط به فوتبال است که هر از چند گاهی می‌توان جلوه‌هایی از آن را در هنگام برگزاری مسابقه فوتبال در عرصه‌های داخلی و ملی و بین‌المللی مشاهده کرد. رویدادهای

خشونت‌آمیز بین طرفداران تیم‌های فوتبال که توجه زیاد رسانه‌های جمعی را به خود جلب کرده است، به شعارها و آداب حاکم بر رقابت فوتبال، وفاداری و هویت‌های اجتماعی بازیکنان و تماشاگران و نیز فرهنگ گسترده جوامع ارتباط دارد (Rahmati, 2009:8). با توجه به مطالب ذکر شده و در نظر گرفتن اهمیت مسأله چرایی گرایش تماشاگران فوتبال به پدیده هولیگانیزم، پژوهش حاضر در صدد پاسخگویی به این سؤال اساسی است که عوامل اجتماعی و شخصیتی افراد در چرایی گرایش تماشاگران فوتبال به پدیده خشونت و پرخاشگری چه تاثیری دارد؟

پیشینه پژوهش

موضوع هولیگانیزم (وندالیسم^۱ و اوباشگری) در ورزش فوتبال، در کشور ما موضوعی نسبتاً نو و کم سابقه است. به همین دلیل تنها در طی چند سال اخیر مورد توجه جامعه شناسان و محققان علوم اجتماعی قرار گرفته است. در این زمینه تحقیقات داخلی انگشت شماری صورت گرفته است؛ که از این تعداد نیز بیشتر آن‌ها تحقیقات نظری صرف بوده است. جهانفر (2002) در پژوهشی با عنوان، خشونت در فوتبال قابل‌پیشگیری است نشان داده است که رسیدگی به امور فرهنگی و بهره‌گیری از وسایل ارتباط جمعی و اختلافات خانوادگی و احتمال حضور بانوان و گسترش زمینه‌های تفریحی و عوامل اقتصادی همگی در رفتارهای پرخاش‌جویانه تأثیر دارند. عنبری و همکاران (2002) در پژوهشی با عنوان بررسی علل خشونت‌گرایی در میان تماشاگران فوتبال نشان دادند که اکثر افراد مربوط به طبقه پایین جامعه بوده و افراد تمایل به خشونت‌گرایی علل آن را برخورد نیروی انتظامی و تأثیر داور بر روند بازی دانسته‌اند. رحمتی و تبریزی (2003) در پژوهشی با عنوان بررسی‌های عامل‌های جامعه‌شناختی خشونت و پرخاشگری تماشاگران فوتبال نشان دادند که سابقه دعوا و نزاع، سابقه تنش و ناکامی در فعالیت‌های تحصیلی، مصرف مشروبات الکلی، مصرف سیگار، سابقه تنش و درگیری در محیط خانواده، همسالان و عزیمت جمعی و گروهی به ورزشگاه به گرایش رفتارهای پرخاش‌جویانه و خشونت‌آمیز تأثیر مثبت و معناداری دارد. حاجی بیگی و مسعودی (2006) در پژوهشی با عنوان خشونت و پرخاشگری در فوتبال و راه‌های کنترل آن به دادن راهکارهایی از جمله تدابیر امنیتی و نصب دوربین‌های مدار بسته در جایگاه‌ها و به‌کارگیری افراد زبده به تلاش برای کاهش این

آسیب‌ها رسیده‌اند. جابری و همکاران (2011) در مقاله‌ای با عنوان نقش کیفیت خدمات ورزشگاه‌ها در جذب و حفظ تماشاگران فوتبال در استادیوم‌های ورزشی پرداختند. آن‌ها نتیجه گرفتند که در جهت جذب تماشاگران بیشتر در ورزشگاه‌ها و رونق فوتبال در کشور نیاز به بهسازی ورزشگاه‌های کشور و ساخت ورزشگاه‌های مجهزتر و با امکانات رفاهی بیشتر می‌باشد. شیخ (2013) در پژوهشی با عنوان علل و زمینه‌های پیدایش هولیگانیسم در ورزش با رویکرد تماشاگران فوتبال در ایران در دومین کنگره بین‌المللی علم و فوتبال نشان داد که نبود امکانات رفاهی، تحریک از سوی بازیکنان و سایر تماشاگران، فشارهای اقتصادی و روانی و رسانه‌ها در بروز ناهنجاری و اوباشگری مؤثر هستند.

گارلند و روو^۱ (2000) در پژوهشی با عنوان ترس هولیگان‌ها از مجازات، کاهش خشونت را به دو مقوله نسبت می‌دهند: ۱. بهبود و اصلاح رفتار هواداری و ۲. اهمیت یافتن امنیت هواداران به‌جای اجرای برنامه‌های نظارتی سخت‌گیرانه‌تر. دونگ ژینخیا^۲ و مانگان (2001) در پژوهشی پیرامون فوتبال چین و آسیا، سیاست را عامل مهمی در فوتبال و تصمیمات فوتبالی می‌دانند. فریک^۳ و پرینز^۴ (2006) با استفاده از داده‌های ارائه شده توسط اتحادیه فوتبال و تعدادی داده‌های جمع‌آوری شده از منابع مختلف اثبات می‌کنند که آموزش و نقش آموزش از دوران کودکی تأثیری شگرف بر کنترل خشونت در ایام نوجوانی و جوانی دارد. اسپائج^۵ (2008) در تحلیل خود از صورت‌بندی هویت‌های خرده‌فرهنگی، نشان می‌دهد که هولیگانیسم فوتبال تدریجاً به‌صورت نوعی خرده‌فرهنگ پایدار و فراملی گسترش یافته و برای شمار قابل توجهی از جوانان که به دنبال هیجان و ماجراجویی هستند امری جذاب شده است. اسکالیا^۶ (2009) در بحث خود در خصوص خشونت که داخل استادیوم یا اطراف آن اتفاق می‌افتد و رویه‌های ستیزه‌جویانه (مانند نژادپرستی، ارباب، بیگانه‌هراسی و خشونت علیه هواداران تیم‌های رقیب و پلیس) را در کردار فرهنگی و سیاسی شدید هواداران می‌یابد. هامیل^۷، مورو^۸ و دیگران (2010) در پژوهشی پیرامون

---

1. Garland & Rowe

2. Dong Jinxia

3. Frick

4. Prinz

5. Spaaij

6. Scalia

7. Hamil

8. Morrow

فوتبال ایتالیا نتیجه‌گیری کردند که کنترل بیشتر پلیس و نظارت دستگاه‌ها به‌جای کاهش خشونت در بین تماشاگران در بسیاری از مواقع نوعی جهش در خشونت فوتبال است. بوشمان^۱ (2013) در طی پژوهشی رفتارهای خشونت‌گرایانه در سراسر آلمان را خطری جدی می‌بیند و حتی آن را عاملی برای بازگشت شبکه‌ای از نئونازی‌ها و افراد دلفریب می‌بیند و فوتبال را زمینه‌ای برای ظهور سیاسی عقاید افراطی می‌بیند. کاشمور^۲ و کله‌لند^۳ (2014) در پژوهشی که از بین ۲۵۰۰ نفری که پرسشنامه را پر کرده بودند انجام دادند، تغییراتی نظیر نصب صندلی برای همه تماشاگران، نوسازی جایگاه طرفداران، نصب دوربین‌های مداربسته و سیاست‌های فروش بلیط را در کنترل میزان خشونت و کاهش آن مؤثر دانستند.

با توجه به اینکه پژوهش‌های صورت گرفته مربوط به سال‌ها قبل می‌باشند و با توجه به رشد روز افزون آسیب‌های اجتماعی و هم‌چنین فشارهای اقتصادی و روانی و حضور بیشتر رسانه‌ها علی‌الخصوص رسانه‌های مجازی در مخابره اخبار در لحظه لذا امید است پژوهش حاضر به شکلی باشد که جنبه‌های جدیدی از ظهور و گرایش تماشاگران فوتبال به پدیده هولیگانیسم را بررسی نماید.

مبانی نظری

در منابع مختلف در خصوص رویکردهای نظری مربوط به خشونت و پرخاشگری به‌طور کلی وندالیسم و اوباشیگری به‌طور خاص، سه رویکرد عمده به شرح زیر مطرح می‌شود: ۱- پارادایم زیست‌شناختی ۲- پارادایم روان‌شناختی ۳- پارادایم جامعه‌شناختی.

پارادایم زیست‌شناختی

کهن‌ترین و شناخته شده‌ترین تبیین در مورد پرخاشگری و خشونت انسان معطوف به این نگرش است که انسان به دلیل طبیعت زیستی‌اش تا حدودی برای ارتکاب خشونت، برنامه‌ریزی شده است. براساس پیش‌فرض اساسی این پارادایم انسان به‌صورت فطری و ذاتی به سمت رفتارهای خشونت‌آمیز و مخرب گرایش دارد (Hajibeigi & Masoudi, 2006:85). پارادایم زیست‌شناختی در قالب چند تئوری مختلف به تبیین منشأ خشونت و

---

1. Buschman
2. Cashmore
3. Cleland

پرخاشگری در انسان پرداخته است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: تئوری رفتار غریزی، دیدگاه‌های فیزیولوژیک و بیولوژیکی، نظریه پالایش روانی.

برخی از روان‌شناسان از جمله فروید^۱ و لورنز^۲ براین عقیده‌اند که پرخاشگری و خشونت در انسان منشأ غریزی دارد. از این‌رو انسان با استعداد بالقوه‌ای از روحیه و رفتار پرخاشگرانه و خشونت‌آمیز به دنیا می‌آید. در قالب تئوری رفتار غریزی می‌توان گفت که علت اصلی رفتارهای وندالیستیک و اوباشگرانه تماشاگران فوتبال تغییر جایگاه آنان از میدان مسابقه به سکوی تماشاگران می‌باشد. در طی برگزاری یک مسابقه فوتبال تماشاگران مقدار زیادی از نیروهای غریزی ناشی از فشارهای درونی را ذخیره می‌کنند، بنابراین تمایل دارند که این نیروهای غریزی را هر چه سریع‌تر تخلیه کنند. عواملی همچون باخت تیم موردعلاقه، اشتباه داوری، تحریک تماشاگران توسط عوامل خارجی از جمله مواردی است که فرصت لازم را برای تخلیه این نیروهای غریزی درونی فراهم می‌آورد. براین اساس تماشاگران فرصت را غنیمت شمرده و به فحاشی، درگیری، زدوخورد و تخریب اموال عمومی می‌پردازند (Ghasemi, Zolaktaf & Nooralivand, 2009:81-84). فروید و برخی از پیروان وی با طرح مفهوم پالایش روانی مدعی شده‌اند که اگر انسان برای ابراز پرخاشگری اجازه نیابد، نیروی پرخاشگرانه انباشته شده و سرانجام به شکل خشونت مفرط یا بیماری روانی ظاهر می‌شود. بر طبق نظریه پالایش روانی، تخلیه انرژی پرخاشگرانه و خشونت‌آمیز در فعالیت‌های ورزشی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شیوه‌های پالایش نیروی پرخاشگرانه، اهمیت و ارزش ورزش فوتبال را در کاهش تمایلات ستیزه‌گری و جنگجویی نوجوانان و جوانان به‌وضوح نشان می‌دهد (Rahmati, 2009:64-67)؛ و بدین‌صورت می‌توان نتیجه گرفت که چگونه هیجانات کاذب در محیط‌های خاص موجب بروز رفتارهای هولیگانیستی می‌شوند.

پارادایم روان‌شناختی

بسیاری از روان‌شناسان، پدیده وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال را ناشی از عدم رشد کامل شخصیت فرد می‌دانند. در این پارادایم، وندالیسم و اوباشگری به‌عنوان یک اختلال رفتاری تلقی شده و ناشی از خصوصیت و ویژگی‌های فردی بوده و چنین شخصی آدم

---

1. Freud
2. Lorenz

تبیین جامعه‌شناختی پدیده هولیگانیزم تماشاگران فوتبال ... ۱۳۱

غیرعادی محسوب می‌شود. در این پارادایم سؤال اصلی اینجاست که این جوانان چگونه می‌توانند ارزش هیجان و هیاهو و شر و شوری که در صحنه مسابقات و بازی‌های فوتبال هست به‌طور فزاینده‌ای به این جو علاقه‌مند می‌شوند تا از یکنواختی زندگی روزمره‌ی خویش بگریزند و وقتی هم که موفقیت یا شکستی در تیم موردحمایتشان دیدند این هیجان‌اتشان فوران پیدا کند (Ghasemi, Zolaktaf & Nooralivand, 2009:90). در این پارادایم چهار تئوری موردبررسی قرار می‌گیرند: تئوری ناکامی - پرخاشگری، تئوری یادگیری اجتماعی، تئوری بازگشتی و دیدگاه‌های جنسیتی.

هرگاه کسی در تلاش برای دستیابی به هدفی ناکام بماند، سائق پرخاشگری فعال می‌شود و این نیز به نوبه خود رفتاری را برای صدمه زدن به فرد یا شیء منبع ناکامی بر می‌انگیزد. به‌طور مثال در جریان یک مسابقه فوتبال، اگر هواداران یک تیم برداشت ذهنی‌شان نسبت به تیم رقیب، به‌عنوان یک تیم منسجم و یکپارچه و در سطح بالا باشد و یا حتی آن را برتر از تیم خود بدانند، در صورتی که تیم مورد علاقه‌شان با ناکامی مواجه شود، احساس محرومیت نکرده و در نتیجه واکنش پرخاشگرانه و خشونت‌آمیزی از خود نشان نمی‌دهند؛ اما اگر برداشت آن‌ها از تیم رقیب به‌عنوان یک تیم ضعیف و یا حتی معمولی باشد در صورتی که تیم موردعلاقه‌شان با ناکامی روبه‌رو شود اقدام به واکنش‌های پرخاشگرانه خواهند کرد. لذا این تئوری نیز علیرغم اینکه نسبت به تئوری‌های زیست‌شناختی در تبیین رفتار وندالیستیک و اوباشگرانه تماشاگران فوتبال موفق‌تر بوده است، اما به دلیل اینکه تنها در سطح تحلیل‌های روانی و فردی می‌باشد، در تبیین رفتارهای جمعی و گروهی خشونت‌آمیز و اوباشگرانه تماشاگران فوتبال قابلیت چندانی ندارد (Rahmati, 2009:77). با اینکه ناکامی و درد را علل مهم پرخاشگری به‌شمار آورده‌اند، عوامل بسیاری وجود دارند که می‌توانند در شخصی که از درد و ناکامی اندکی رنج می‌برد پاسخ پرخاشگرانه ایجاد کنند و یا برعکس پاسخ پرخاشگرانه را در شخصی که ناکام شده مانع شوند. این عوامل زائیده یادگیری اجتماعی است. فرض کنید پسر بچه‌ای پدرش را در حال تماشای مسابقه فوتبال می‌بیند پدرش مشتاقانه مسابقه را دنبال می‌کند و وقتی تیم دلخواهش گل می‌زند هورا می‌کشد. پسر به احتمال قوی رفتار پدرش را تقلید خواهد کرد و او نیز هورا خواهد کشید و پدرش نیز در نهایت این رفتار پسر را تشویق خواهد کرد و نکات مهم مسابقه را برای او توضیح خواهد داد (Ghasemi, Zolaktaf & Nooralivand, 2009:95). تئوری بازگشتی که بر مبنای تفسیر افراد از معنا یا مقصود کنش‌هایشان قرار دارد. جوانانی که درگیر خشونت طرفداران فوتبال می‌شوند، مبادرت به ارضای نیازهای

خویش از طریق رفتارهایی می‌کنند که مستلزم خطر، هیجان یا وضعیت‌های متفاوت است؛ بنابراین یک اوباشگر که در یک موقعیت شیشه مغازه‌ای را می‌شکند، ممکن است در موقعیتی دیگر عمل کاملاً متفاوتی را انجام دهد. بر این اساس ترکیبی از وضعیت‌های فراعاطفی در بروز اوباشگیری در فوتبال مؤثرند (Ibid:101-103).

پارادایم جامعه‌شناختی

روان‌شناسان اجتماعی و حتی پیش از آن تئوری‌پردازان دیدگاه‌های غریزی در تبیین خشونت و پرخاشگری به‌طور کلی وندالیسم و اوباشگیری در ورزش به‌طور خاص، بیشتر به مسائل زیستی و روانی فرد توجه نمودند و بنای مطالعات خود را بر محور فردی متمرکز نمودند. این نظریات نقش محیط و جامعه را نادیده انگاشته و معتقدند که این عوامل تأثیر چندانی در بروز رفتارهای وندالیستیک و اوباشگرانه تماشاگران فوتبال ندارد. در مقابل نظریات جامعه‌شناسانه با توجه به پیچیدگی مسائل اجتماعی، به‌طور عمده به مسائل بیرونی و اهمیت ساختارهای اجتماعی و شکل‌گیری پدیده وندالیسم و اوباشگیری در ورزش فوتبال توجه دارند. آن‌ها هر چند نظریات روان‌شناختی را در این زمینه به‌طور کلی رد نمی‌کنند، لیکن در تحلیل مسائل اجتماعی از این قبیل، برای متغیرهای اجتماعی اهمیت بیشتری قائلند (Ibid:107).

مهم‌ترین نظریاتی که در حوزه پارادایم جامعه‌شناختی به بررسی پدیده وندالیسم و اوباشگیری در ورزش فوتبال پرداخته است به شرح زیر می‌باشد:

- ۱- نظریات کارکردگرایی ساختی: الف) نظریه آنومی ب) نظریات خرده‌فرهنگی ج) نظریه کنترل اجتماعی؛ ۲- نظریه برچسب (دیدگاه کنش متقابل نمادین)؛ ۳- نظریه تضاد؛ ۴- نظریه رفتارگرایی (مکتب آکسفورد)؛ ۵- نظریه انسان‌شناختی؛ ۶- نظریه فیگوراتیو (مکتب لیسنستر)؛ ۷- نظریه پست مدرن؛ ۸- نظریه رفتار جمعی.

تبیین کارکرد گرایان ساختی علاوه بر کارکردهای مثبتی که برای ورزش در درون جامعه قائل‌اند، نسبت به کارکردهای منفی آن نیز بی‌توجه نبوده‌اند. از جمله کارکردهای منفی نهاد ورزش، نقش آن در بروز رفتارهای وندالیستیک و اوباشگرانه تماشاگران فوتبال می‌باشد که توجه ویژه نظریه‌پردازان این دیدگاه را به خود جلب کرده است. مرتون^۱ جامعه‌شناس آمریکایی، آنومی یا نابهنجاری را بیشتر در فراشدهای جامعه‌شناسی خرد مورد

---

1. Merton

تبیین جامعه‌شناختی پدیده هولیگانیزم تماشاگران فوتبال ... ۱۳۳

استفاده قرار داد. مرتون سعی کرد بین بی‌هنجاری و انحراف اجتماعی رابطه برقرار کند. به اعتقاد وی فرد در نتیجه فراگرد اجتماعی شدن، هدف‌های مهم فرهنگی و نیز راه‌های دستیابی به این هدف‌ها را که از نظر فرهنگی مورد قبول باشد، فرامی‌گیرد. بدین ترتیب در اندیشه وی وندالیسم، خشونت و اوباشیگری و نظایر آن، چون همه صور و اشکال انحرافات و کجروی‌ها، زاییده ساختار اجتماعی و فرهنگی است. در واقع وی توجه خود را به جنبه‌های اجتماعی انحراف و کجروی معطوف کرده و نه شالوده‌های بیولوژیکی، فردی و روانی آن (Mohseni Tabrizi, 2004:68-70). مرتون می‌گوید بازی‌های دسته جمعی، احساسات هیجانی افراد را تحریک می‌کند و در چنین موقعی فرد به خاطر شرایط روحی و روانی که دارد و از جامعه ناشی می‌شود، دست به آشوبگری می‌زند. زمانی که فرد در داخل گروه قرار می‌گیرد تابع قدرت روانی گروه می‌شود و کنترل اعمال خود را از دست می‌دهد، برای همین ممکن است تحت تأثیر این قدرت روانی گروهی دست به هر کاری بزند (Mehraein, 2016:60-70).

کنترل اجتماعی بر این پیش‌فرض استوار است که برای کاستن از تمایل به رفتار بزهکارانه و مجرمانه باید همه افراد کنترل شوند. این نظریه همچنین رفتار انحرافی را عمومی و جهانی دانسته و آن را نتیجه کارکرد ضعیف‌ساز و کارهای کنترل اجتماعی و کنترل‌های شخصی و درونی می‌داند. پیش‌فرض اساسی نظریه برجسب‌زنی این است که اساس و مبنای انحراف اجتماعی تعریفی است که جامعه از برخی رفتارهای انسان دارد. به عبارتی این رویکرد کج رفتاری را مفهومی ساخته جامعه می‌دانند؛ یعنی گروهی در جامعه با تصویب قوانینی که تخطی از آن‌ها کج رفتاری محسوب می‌شود، مفهوم کج رفتاری را می‌سازند (Sarvestani, 2006:52). این نظریه به‌خصوص در مطالعه انحرافات موجود در حوزه ورزش از جمله وندالیسم و اوباشیگری در ورزش فوتبال کاربردهای فراوانی دارد. برخورد و نگاه نیروی انتظامی و مقامات رسمی به برخی از مصادیق اوباشیگری در ورزش مثال خوبی برای نظریه برجسب می‌باشد. به‌طور مثال این مسأله که فحاشی و خشونت‌های لفظی تماشاگران فوتبال را یک مسأله هیجانی زودگذر دانسته و یا اینکه آن را یک معضل اجتماعی بدانند که نظم و امنیت جامعه را به مخاطره افکنده و به تماشاگران القاب اوباش، بی‌بندوبار و هرزه بدهند، قطعاً در واکنش‌های بعدی آن‌ها تأثیر بسزایی دارد (Ghasemi, Zolaktaf & Nooralivand, 2009:131).

برخی از نظریه‌ها در روان‌شناسی اجتماعی کوشیده‌اند، رفتارهای وندالیستیک و اوباشگرانه تماشاگران فوتبال را در پرتو نظریه‌های انبوه خلق، رفتار جمعی و تحریک‌پذیری

توده‌ها تبیین و تشریح کنند. جماعت تجمع نسبتاً بزرگی از افراد است که در کنش متقابل مستقیم، با یکدیگر در یک مکان عمومی قرار دارند. هرگونه محرک آنی پیش‌بینی نشده و ناپایداری می‌تواند انسان‌ها را به واکنش‌های رفتار جمعی تحریک کند. به‌طور مثال هواداران شوریده و شیفته تیم‌های فوتبال در ورزشگاه‌های بزرگ به آشکارترین و روشن‌ترین شکل رفتار جمعی را به نمایش می‌گذارند. به نظر گوستاو لوبون پدر روان‌شناسی توده‌ها، رفتار مردم هنگامی که در هیجان احساس جمعی یک جماعت گرفتار آمده‌اند با کنش‌های آنان در گروه‌های کوچک‌تر به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای متفاوت است. تحت تأثیر یک جماعت متمرکز افراد قادر به اعمال وحشیانه و قهرمانی هستند. درحالی‌که در تنهایی هرگز به آن نمی‌اندیشیدند. بازی‌های دسته‌جمعی، احساسات هیجانی افراد را تحریک می‌کند و در چنین موقعی فرد به خاطر شرایط روحی و روانی که دارد و از جامعه ناشی می‌شود، دست به آشوبگری می‌زند. زمانی که فرد در داخل گروه قرار می‌گیرد تابع قدرت روانی گروه می‌شود و کنترل اعمال خود را از دست می‌دهد، برای همین ممکن است تحت تأثیر این قدرت روانی گروهی دست به هر کاری بزند (Mehraein, 2016:60-70). با توجه به نظریات کارکردگرایی، کنترل اجتماعی و نظریه انبوه خلق می‌توان به این موضوع اشاره کرد که محیط پیرامون و سرایت و یادگیری رفتار اجتماعی چگونه در تقویت رفتارهای هولیگانستی می‌توانند دخیل باشند.

از طرفی هم تئوری‌های شخصیت در سه رشته‌ی، روان‌شناختی، جامعه‌شناختی و انسان‌شناختی تقسیم و مطرح می‌شود که در این پژوهش بنابه ضرورت از میان نظریه‌های جامعه‌شناختی از نظریه‌های پارسونز که با تحلیل و تفسیر دکتر چلبی به‌دست آمده است، استفاده می‌شود. چلبی با بصیرت از پارسونز به تحلیل ماهیت انسان و شخصیت آن می‌پردازد و مفهومی چندبعدی از انسان ارائه می‌دهد و سپس به تعریف مفهومی از نظام شخصیت، رسانه‌های (اقطاب) آن، ابعاد و اجزای هر بعد و لایه‌های اساسی نظام شخصیت می‌پردازد.

او معتقد است که انسان یک «واحد زیستی - روانی - اجتماعی» است که با «ظرفیت اجرای» منحصر به فرد که او را از سایر موجودات جدا می‌کند (Chalabi, 2002-A: 84). چلبی بعد از ارائه‌ی تحلیل خود از انسان، به ارائه‌ی الگوی مفهومی شخصیت می‌پردازد. او شخصیت را نظام تمایلات فرد تعریف نموده است. تمایلات نیازهای هنجاری شده‌ای هستند که طی فرآیند جامعه‌پذیری حاصل می‌شوند. موجود انسانی هنگام تولد به‌عنوان نظام ارگانیک چیزی جز ماشین نیاز با ظرفیت بالقوه نیست. طی فرآیند

تبیین جامعه‌شناختی پدیده هولیگانیزم تماشاگران فوتبال ... ۱۳۵

جامعه‌پذیری فرد در برخورد با نظام‌های اثباتی (طبیعی)، اجتماعی و فرهنگی آن‌ها را درونی می‌کند و به تدریج تمایلات گوناگون و درعین حال مرتبط به هم را کسب می‌نماید و از این طرق حائز شخصیت می‌شود (Chalabi, 1996: 227). او برای نظام شخصیت، سه لایه‌ی اساسی قائل است که عبارت‌اند از: لایه‌ی تحتانی (زیرین) در چهار بعد، لایه‌ی میانی در چهار بعد و لایه‌ی زبرین (روبنایی) نظام شخصیت در چهار بعد (Chalabi, 2002-A: 93)؛ که لایه‌ی زیرین نظام شخصیت را، نظام تمایلی هنجاری شده تعریف می‌نماید و معتقد است که شخصیت نظام واسط بین نظام ارگانیک و نظام اجماعی (جامعه) و فرهنگی می‌باشد که در اثر جامعه‌پذیری تکوین و رشد می‌یابد (همان: ۸۶). به این معنا که نظام شخصیت از ترکیب تدریجی و مداوم نیازهای ارگانیزم (نظام آلی) با انتظارات اجتماعی (نظام اجتماعی) و معنای (نظام فرهنگی)، حاصل می‌شود. دردیدگاه چلبی، ارگانیزم انسانی در برخورد با محیط‌های اثباتی، اجتماعی و فرهنگی، ضمن یادگیری و درونی کردن آن‌ها، حائز نظام تمایلی می‌شود که این نظام دارای سوگیری‌های عاطفی، هنجاری و شناختی است (Chalabi, 2002-B: 22). چلبی، متناظر با رسانه‌های تنظیم کنش نظام شخصیت، چهار بعد عمده برای لایه‌ی زیرین نظام شخصیت در قالب آجیل (AGIL) پارسونز قائل شد؛ که عبارت‌اند از: برون‌گرایی، بعد نژندی، بعد انسجامی و بعد شناختی و معتقد است که هرکدام از این ابعاد یا ترکیبی از آن‌ها در اغلب الگوهای شخصیتی وجود دارند.

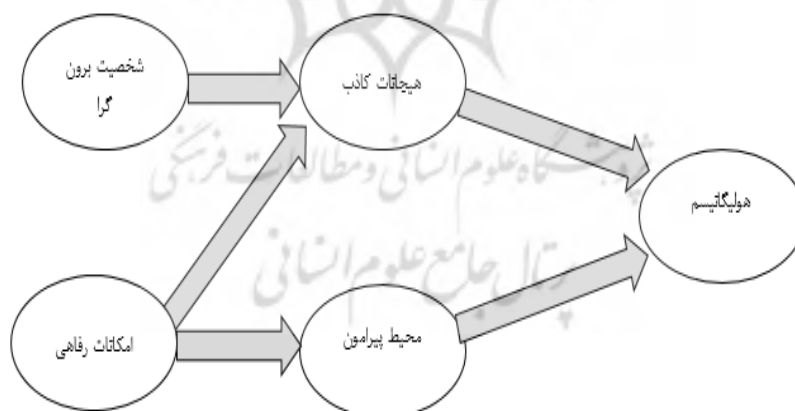
به اعتقاد او، برون‌گرایی از اجزا یا تمایلاتی تشکیل شده است که میزان و کیفیت میل به فعال شدن روی محیط‌ها را به صورت اثباتی جهت رفع حوائج فردی، تسلط بر محیط و نیل به اهداف می‌رسانند. تمایلات تشکیل‌دهنده‌ی این بعد عبارت‌اند از: میل به فعال‌گرایی آنی (تمایل به لذت طلبی)، میل به انطباق با محیط اثباتی، میل به کسب موفقیت و تمایل به کنترل محیط (Ibid:101-104). بر این اساس می‌توان به چگونگی تأثیر ویژگی شخصیت برون‌گرا در ایجاد هیجانات کاذب و شکل‌گیری لذت‌های آنی که مصداق رفتارهای هولیگانیزمی است پرداخت.

از نظر چلبی، این تمایلات، از لحاظ زمانی، به سرعت شکل نمی‌گیرند اما بعد از تشکیل در مقابل تغییرات محیطی نسبتاً مقاوم هستند. به بیانی دیگر، اجزای تشکیل‌دهنده‌ی ابعاد چهارگانه‌ی لایه‌ی زیرین نظام شخصیت در مقام مقایسه با سایر لایه‌ها دیرپاتر هستند. بر این اساس می‌توان به چگونگی تأثیرگذاری ویژگی شخصیتی

برون‌گرایی بر هیجانات کاذب و دستیابی به لذت آنی افراد و به تبع آن تقویت رفتار هولیگانیستی نیز اشاره داشت.

علیرغم جهانی‌شدن مستمر فرهنگ فوتبال و سایر جوامع، همچنان انواع ملی و محلی مهم بروز اوباشیگری فوتبال با توجه به نظریه‌های مرور شده در فوق می‌توان گفت، پژوهش در خصوص اوباشیگری و رفتارهای وندالیستیک تماشاگران فوتبال باید از حد ارائه تبیین‌های کلی فراتر رفته و به سوی تحلیل‌های جزء نگرانه‌تر در خصوص هویت اوباشگران و تعامل‌های اجتماعی بین آن‌ها با سایر گروه‌های اجتماعی تأثیرگذار حرکت کند. هرچند که شناخت چندگانگی عملی و فراوان پدیده اوباشیگری ما را از بازشناسی برخی ابعاد جهان‌شمول این پدیده باز نمی‌دارد. در نهایت گستردگی و پیچیدگی موضوع هولیگانسیم در فوتبال و بخصوص در ایران موجب می‌شود که مکانیسم تأثیر بر هولیگانسیم تک خطی نباشد بلکه، متغیرهای مختلف از مسیرهای مختلف بر هولیگانسیم مؤثر باشد که در این مقاله با استفاده از نظریه‌های پارادایم زیست‌شناختی و روان‌شناختی درصدد چگونگی تأثیر متغیر هیجانات کاذب و با الهام از پارادایم جامعه‌شناختی متغیرهای امکانات رفاهی و محیط پیرامون و شخصیت برون‌گرا در شکل‌گیری رفتارهای هولیگانیستی استفاده شده است که در نهایت مدل تحقیق به شکل زیر در ارائه شده است.

مدل تحقیق

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

Fig. 1: Conceptual Model of the Research

فرضیات تحقیق

۱. به نظر می‌رسد بین محیط پیرامون تماشاگران فوتبال و هولیگانیسم رابطه معناداری وجود دارد.
۲. به نظر می‌رسد بین امکانات رفاهی تماشاگران فوتبال و هولیگانیسم رابطه معناداری وجود دارد.
۳. به نظر می‌رسد بین هیجانات کاذب تماشاگران فوتبال و هولیگانیسم رابطه معناداری وجود دارد.
۴. به نظر می‌رسد بین شخصیت برون‌گرای تماشاگران فوتبال و هولیگانیسم رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه علی تحقیق

به نظر می‌رسد هم‌زمانی محیط پیرامون، امکانات رفاهی، هیجانات کاذب و شخصیت برون‌گرا در هولیگانیسم مؤثر است.

روش تحقیق

این تحقیق با رویکرد اثبات‌گرایی و از نوع توصیفی - تبیینی است که به دنبال شناسایی عوامل مؤثر بر پدیده هولیگانیسم در بین تماشاگران فوتبال است. در جمع‌آوری اطلاعات، یک تحقیق پیمایشی و واحد تحلیل آن تماشاگران فوتبال شهر تهران (سطح خرد) می‌باشند. از لحاظ معیار زمان یک تحقیق مقطعی است، که در یک‌زمان صورت گرفته و واقعیت را در یک برهه از زمان یعنی در آذر ماه سال ۱۳۹۷ بررسی می‌کند و درنهایت با توجه به این‌که به دنبال شناخت و کمک به حل یک مسئله اجتماعی است در دسته تحقیقات کاربردی قرار می‌گیرد.

جامعه آماری تحقیق حاضر شامل کلیه تماشاگران فوتبال شهر تهران است که در سال ۱۳۹۷ ساکن شهر تهران می‌باشند. ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق پرسشنامه است. برای محاسبه حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده گردید. در این تحقیق جهت اطمینان، حجم نمونه ۱۰ درصد بیش از میزان برآورد شده انتخاب شد که پس از حذف پرسشنامه‌های ناقص و داده‌های پرت این تعداد به ۴۲۲ پرسشنامه رسید؛ و انتخاب نمونه با تلفیق نمونه‌گیری طبقه‌بندی نامتناسب و تصادفی ساده صورت گرفته است. از آنجاکه بیشتر طرفداران مختص دو تیم قرمز و آبی‌پوش پایتخت هستند، لذا همواره سعی شد که یک

بازی که یک طرف آن یکی از این دو تیم مطرح باشند به عنوان بازی مورد مطالعه انتخاب شوند.

با توجه به اینکه که بازی‌های دو تیم پایتخت در استادیوم‌های تختی تهران و آزادی تهران برگزار می‌شود لذا سعی شد که بازی‌هایی که در این دو استادیوم برگزار می‌شود انتخاب شده و پرسشنامه‌ها در این دو استادیوم پر شوند.

لذا برای این منظور بازی بین تیم‌های سایپا و استقلال در استادیوم تختی از هفته نهم لیگ برتر در تاریخ ۲۷ مهر ماه به عنوان اولین بازی برای تکمیل پرسشنامه‌ها انتخاب شد.

سپس دومین بازی از هفته دهم لیگ برتر بین تیم‌های استقلال و سپاهان در استادیوم آزادی در تاریخ ۴ آبان به عنوان بازی دوم جهت تکمیل پرسشنامه‌ها انتخاب شد. بازی سایپا و پرسپولیس از هفته دهم لیگ برتر در استادیوم تختی در روز ۵ آبان ماه به عنوان سومین بازی جهت تکمیل پرسشنامه‌ها انتخاب شد.

و در آخر یک بازی از هفته چهاردهم لیگ برتر در استادیوم آزادی بین پرسپولیس و تراکتورسازی تبریز در هفته سیزدهم لیگ برتر، به عنوان بازی‌های مورد مطالعه برای تکمیل پرسشنامه‌ها انتخاب شد.

تعریف نظری و عملیاتی هولیگانیسم

جنبه‌های روانی و اجتماعی و کارکردی هولیگانیسم (افراطی‌گری) به دو صورت قابل بررسی می‌باشد:

۱. خشونت و پرخاشگری ۲. وندالیسم.

خشونت و پرخاشگری در رفتارهای اجتماعی به شکل‌های متنوع خود را نشان می‌دهد. بسیاری از افراد برای حل مسائل و مشکلات خود به راه‌های خشونت‌آمیز متوسل می‌شوند. هنگامی که فشار زندگی افزایش یابد و یا روال عادی کار و زندگی بر وفق مراد نچرخد، گاه خشونت در حکم یک روش و شیوه عمل خود را نشان می‌دهد (Economist, 2016).

همچنین وندالیسم رفتار نابهنجار به مفهوم رفتاری است که به طریقی با انتظارهای مشترک اعضای یک جامعه سازگاری ندارد و بیشتر افراد آن را ناپسند و نادرست می‌دانند (Sotoudeh, 1997: 36).

منظور از رفتارهای نابهنجار، هرگونه رفتاری است که از دایره شمول اخلاقی جامعه خارج باشد (Chalabi, 2006: 101). رفتار نابهنجار را می‌توان هم خشونت و پرخاشگری تعریف کرد و هم وندالیسم که در پژوهش حاضر ما وندالیسم را به صورت تخریب اموال و آسیب زدن به خود تعریف کرده‌ایم که در گویه‌های زیر مشاهده می‌شود.

جدول ۱: جدول ابعاد و سؤالات متغیر هولیگانیزم

Table 1: Dimensions table and questions Variable Hooliganism

متغیر	ابعاد	خرده ابعاد
هولیگانیزم	خشونت و پرخاشگری	ورزشکاران علیه یکدیگر
		تماشاگران علیه یکدیگر
		تماشاگران علیه داور
		ورزشکاران علیه داور
		تماشاگران علیه بازیکنان
	وندالیسم	نحوه برخورد مأمورین حفاظتی استادیوم
		آسیب رساندن به امکانات ورزشگاه
		آسیب رساندن به امکانات شهری
		آسیب رساندن به وسیله نقلیه عمومی و شهری
		نوشتن یادگاری بر امکانات و وسایل شهری
		درج خالکوبی و کشیدن نقاشی بر روی بدن

تعریف نظری و عملیاتی متغیر امکانات رفاهی

شاید بتوان بهترین تعریف نظری از امکانات رفاهی را در این جمله الوین تافلر جستجو کرد که اشاره می‌شود در هر کشوری در مقایسه با دیگر کشورها متفاوت می‌باشد (Taffler, 2015:608).

در پژوهش حاضر با توجه به بررسی استادیوم‌های ورزشی و لزوم وجود امکانات وزن و استاندارد شده رفاهی مشخص به بررسی گویه‌های برای نحوه فروش بلیط، امکانات فروشگاه‌ها، ورود و خروج و پارکینگ مناسب، امکانات حمل‌ونقل عمومی، سرویس‌های بهداشتی، بوفه مناسب و امکانات تغذیه‌ای، صندلی و جایگاه مناسب شناخت تأثیر امکانات رفاهی بر رفتار تماشاگران پرداخته شده است.

تعریف نظری و عملیاتی متغیر محیط پیرامون

محیط پیرامون، پایگاه مقام و جایگاهی است که جامعه به فرد یا گروه عطا می‌کند. این مقام مناسب با شرایط اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، حقوقی و عرفی است (Rabbani, 2006:3).

محیط پیرامون که منظور از آن موقعیت افراد نسبت به دیگران در سلسله مراتب اجتماعی است، متغیر پیچیده‌ای است که در پژوهش حاضر با توجه به معرف‌هایی مانند خانواده، مدرسه و دانشگاه، جمع دوستان و محیط کار هر فرد سنجیده شده است.

تعریف نظری و عملیاتی متغیر هیجانات کاذب

فراخوانی احساسات و عواطف، امری است که در فوتبال مشاهده می‌شود و اصولاً هر آنچه با احساسات انسانی پیوند می‌خورد، با گذشت زمان، در عمق ناخودآگاه فرد ریشه می‌دواند. فوتبال، ورزشی است سراسر هیجان که حس پیروزی در آن محرک ناب‌ترین احساسات شادمانه و حس شکست در آن، محرک دردناک‌ترین هیجانات عاطفی نظیر غم و افسردگی در فرد است. فراخواندن این احساسات خود یکی از دلایل ایجاد آرامش و امید به زندگی در افراد محسوب می‌شود (Shaji, 2016:196).

در این پژوهش برای نشان دادن تأثیر هیجانات کاذب که احساسات و عواطف و رسانه‌های مکتوب و مجازی و تلویزیون را هم شامل می‌شود گویه‌ها مطابق جدول زیر تبیین شده است.

تعریف نظری و عملیاتی متغیر ویژگی‌های شخصیتی

ساموئل سامرز، استاد روانشناسی در دانشگاه تافتس که به مطالعه طرفداری پرداخته، توضیح می‌دهد آنچه می‌تواند به‌سادگی به‌عنوان نعره‌های مستانه یک‌مشت آدم نادیده گرفته شود، از لحاظ عصب‌شناختی، بسیار پیچیده است. می‌گوید افراد واکنش‌های فیزیولوژیک به دیدن ورزش دارند. فشار خونشان بالا می‌رود و عرق می‌ریزند. هنگام نگاه کردن به تیمی که مشوق آن هستید، جریان خون در مناطقی از مغز که مرتبط با لذت است، افزایش یافته است. وقتی موفقیت رقبا را می‌بینید، شاهد فعالیت بیشتر مغزی مرتبط با ادراک درد هستید. واکنش ما به ورزش غریزی است و در سطح عصبی، می‌توانید ببینید که مردم ورزش را جدی می‌گیرند.

مینا سیکارا مدیر آزمایشگاه علوم اعصاب میان گروهی هاروارد که درباره طرفداری مطالعه کرده، توضیح می‌دهد خاستگاه پویایی طرفداری درون گروه در مقابل برون گروه یا تیم من در مقابل تیم تو، ممکن است همان غرایزی باشند که ریشه در زیست‌شناسی تکاملی و قبیله‌گرایی دارند و آتش نارواداری نژادی و جنگ‌ها را تیز می‌کنند. او می‌گوید با این حال، ورزش مفری سازنده برای آن غرایض است. ورزش جایگاهی است که ما

تبیین جامعه‌شناختی پدیده هولیگانیزم تماشاگران فوتبال ... ۱۴۱

به‌عنوان یک جامعه تصمیم گرفته‌ایم که در آن زدن حرف‌های زشت یا اشتیاق برای سقوط دیگری بی‌اشکال باشد (Pilon, 2018:54-58).

در این پژوهش با توجه به ویژگی‌های افراد به بررسی گویه‌های مشخص در ابعاد حسی، شهودی، احساسی و فکری با این افراد پرداخته شده، چرا که نزدیکی بیشتری با این افراد می‌توان برای محیط ورزش و فوتبال قائل شد.

روایی^۱ و پایایی^۲

جهت بررسی روایی پرسشنامه، از اعتبار محتوایی^۳ استفاده شده است که بر این نکته تأکید دارد که آیا تعاریفی که برای مفاهیم ارائه شده است، مفاهیم مورد نظر را می‌سنجد یا نه. برای تأمین روایی محتوایی مفاهیم تحقیق از شیوه توافق داوران استفاده شد و ضمن مشورت با اساتید مجرب از پیشنهادات ایشان در جهت رفع ایرادات مربوط به تعاریف مفاهیم اصلی تحقیق و سؤالات مربوط به سنجش آن‌ها، استفاده شد. برای سنجش پایایی از روش آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است که پرسشنامه در یک تحقیق مقدماتی با حجم نمونه‌ای معادل ۳۵ نفر از تماشاگران فوتبال که به‌صورت تصادفی انتخاب شدند، اجرا شد. نتایج آزمون آلفای کرونباخ گویای این مطلب بود که پرسشنامه هولیگانیزم و متغیرهای مستقل از پایایی مطلوبی برخوردارند، به‌طوری‌که متغیر هولیگانیزم با میزان آلفا ۰/۷۳، محیط پیرامون ۰/۸۷، امکانات رفاهی با ۰/۹۳، هیجانات کاذب ۰/۸۱ و شخصیت برون‌گرا ۰/۷۰ می‌باشند. در مجموع آلفای تمام متغیرها مقدار مناسبی می‌باشد.

یافته‌های تحقیق

با توجه به حجم نمونه بررسی شده، طبق نتایج به‌دست‌آمده از ۴۲۲ نفر از پاسخ‌دهنده‌ها، ۵۱ درصد پاسخگویان مجرد و ۴۵ درصد متأهل هستند و تقریباً ۳۵ درصد پاسخگویان شاغل بخش دولتی، ۳۰ درصد شاغل بخش خصوصی، ۲۴ درصد شاغل آزاد، ۱ درصد بازنشسته و ۱۰ درصد بیکار هستند. مدرک تحصیلی اکثر پاسخگویان (تقریباً ۴۰ درصد) کارشناسی است و میزان درآمد اکثر پاسخگویان (۴۴ درصد) بین دو تا سه میلیون است و میزان درآمد خانواده اکثر پاسخگویان (۵۳ درصد) سه میلیون به بالا است. سن پاسخ

---

1. Validity
2. Reliability
3. Content Validity

۱۴۲ فصلنامه علوم اجتماعی (علمی)، سال ۲۶، شماره ۸۶، پاییز ۱۳۹۸

دهنده‌ها به این صورت می‌باشد که ۵۴ درصد پاسخگویان بین ۲۶ تا ۴۰ سال سن دارند، ۲۴ درصد بیشتر از ۴۱ سال و ۲۱ درصد بین ۱۵ تا ۲۵ سال هستند. در این قسمت با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی به توصیف متغیرها و آزمون فرضیه‌های تحقیق می‌پردازیم:

جدول ۲: توزیع فراوانی و درصدی متغیرهای مستقل و وابسته

Table 2: Frequency and percentage distribution of independent and dependent variables

	هولیگانسیم		محیط پیرامون		امکانات رفاهی		هیجانات کاذب		شخصیت برون گرا	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
پایین	22.3	94	30.8	130	4.3	18	6.9	29	12.1	51
متوسط	63.5	268	46.9	198	37.7	159	69.2	292	65.4	276
بالا	14.2	60	22.3	94	58.1	245	23.9	101	22.5	95
مجموع	100.0	422	100.0	422	100.0	422	100.0	422	100.0	422

با توجه به اطلاعات جدول فوق، مطابق جدول فوق، هولیگانسیم میان اکثر پاسخگویان (۶۳ درصد) در حد متوسط است. میان ۴۶ درصد پاسخگویان تأثیر محیط پیرامون در رفتارهای ورزشی‌شان را در حد متوسط می‌دانند. ۵۸ درصد پاسخگویان، امکانات رفاهی را به میزان بالا در تماشای مسابقات فوتبال مؤثر می‌دانند. ۶۹ درصد پاسخگویان، به میزان متوسط دارای هیجانات کاذب هستند. ۶۵ درصد پاسخگویان، به میزان متوسط دارای شخصیت برون گرا هستند.

جدول ۳: آماره‌های توصیفی مربوط به هولیگانسیم

Table 3: Descriptive statistics related to Hooligansim

متغیر	آماره‌های توصیفی	میانگین	میانه	نما	انحراف استاندارد	واریانس	چولگی	انحراف استاندارد از چولگی	کشیدگی	انحراف استاندارد از کشیدگی	کمترین میزان	بیشترین میزان
هولیگانسیم	38.15	37.0	37.0	6.80	46.2	.183	.119	-.176	.237	21.0	58.0	

متغیر هولیگانسیم با استفاده از تکنیک‌های آماری یک‌بار در سطح سنجش فاصله‌ای و یک‌بار در سطح سنجش رتبه‌ای سنجیده شده است که اطلاعات جدول فوق مربوط به سطح سنجش فاصله‌ای می‌باشد.

تبیین جامعه‌شناختی پدیده هولیگانیسم تماشاگران فوتبال ... ۱۴۳

میانگین هولیگانیسم ۳۸,۱۵ می‌باشد. با توجه به اینکه کمترین میزان هولیگانیسم ۲۱ و بیشترین میزان آن ۵۸ می‌باشد، می‌توان گفت که میانگین هولیگانیسم، متوسط می‌باشد. میانه آن ۳۷ می‌باشد یعنی نیمی از پاسخگویان نمره کمتر از ۳۷ و نیمی دیگر بیشتر از ۳۷ گرفته‌اند. نما برابر است با ۳۷ که بیشترین تکرار میزان هولیگانیسم می‌باشد. از طرفی نزدیک بودن میزان میانگین، میانه و نما با هم نشان از نرمال بودن متغیر هولیگانیسم دارد. شاخص‌های پراکندگی شامل واریانس برابر است با ۴۶,۲ و انحراف معیار ۶,۸۰ می‌باشد. نسبت میزان چولگی به خطای استاندارد از چولگی آن کمتر از ۲ می‌باشد و دارای کجی نبوده و همچنین نسبت کشیدگی به خطای استاندارد از کشیدگی کمتر از ۲ می‌باشد که نشانه نبودن کشیدگی و این نتایج حاکی از آن است که متغیر هولیگانیسم نرمال می‌باشد.

بررسی نرمال بودن متغیر وابسته

جدول ۴: آزمون نرمال بودن

Table 4: Normality test

Shapiro-Wilk			Kolmogorov-Smirnova			هولیگانیسم
.Sig	df	Statistic	.Sig	df	Statistic	
.058	806	.991	.124	806	.040	

نتایج آزمون ویلک و سیمرنف نیز در فاصله اطمینان ۹۵ درصد به ترتیب دارای سطح معناداری Sig=0.124 و Sig=0.058 را نشان می‌دهند که به علت بالاتر بودن سطح معناداری از ۰,۰۵، توزیع متقارن و نرمال متغیر هولیگانیسم را تأیید می‌شود.

بررسی فرضیات اصلی

به نظر می‌رسد بین متغیرهای مستقل با هولیگانیسم رابطه معناداری دارد.

جدول ۵: آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و هولیگانیسم

Table 5: Pearson correlation coefficient test between independent variables and Hooliganism

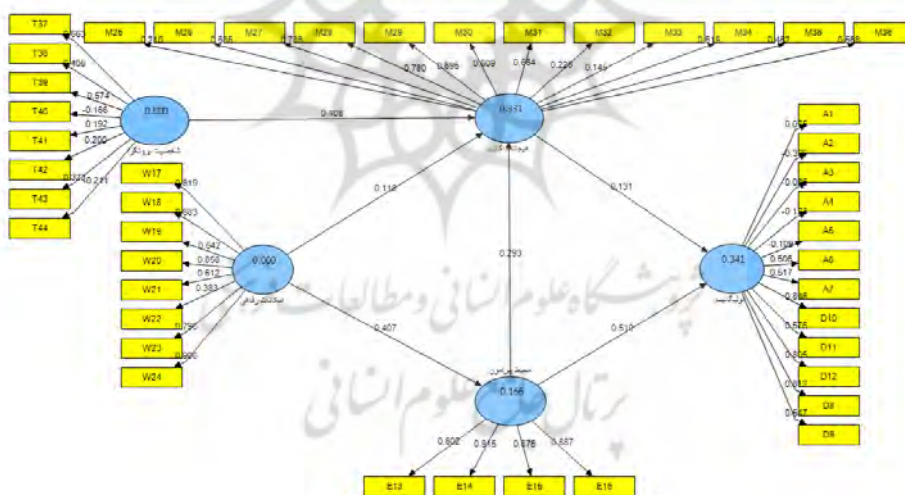
شخصیت برون‌گرا	هیجانان کاذب	امکانات رفاهی	محیط پیرامون		
.002	.265**	.010	.307**	r	هولیگانیسم
.970	.000	.839	.000	Sig	
422	422	422	422	N	

نتایج چهار فرضیه اصلی که مربوط به بررسی روابط بین متغیرهای اصلی مدل تحقیق می‌باشد، در جدول فوق با هم آمده است که تفاسیر هر یک از فرضیات به صورت جداگانه در زیر آمده است.

به‌طور خلاصه می‌توان اشاره کرد که در دو فرضیه مربوط به محیط پیرامون و هیجانات کاذب میزان $\text{Sig} = 0.00$ می‌باشد به عبارت دیگر در این دو فرضیه رابطه همبستگی معنادار وجود دارد. در صورتی که متغیرهای امکانات رفاهی و شخصیت برون‌گرا نیز با هولیگانیسم رابطه معناداری ندارند و به همین جهت در مدل به صورت غیرمستقیم بر هولیگانیسم تأثیر دارند.

بررسی تحلیل مسیر مدل و میزان تبیین از طریق نرم‌افزار SmartPLS

جهت بررسی میزان تأثیر متغیرها و تبیین متغیر وابسته (هولیگانیسم) از نرم‌افزار PLS استفاده شده است که علاوه بر تبیین ضرایب عاملی شاخص‌های سنجش در هر متغیر و ضرایب تأثیر متغیرهای مستقل درون‌زا و برون‌زا را نیز بررسی می‌کند. همچنین جهت دقت بالاتر نیز از تکنیک خودگردان سازی یا Bootstrap نیز استفاده شده است.

شکل ۲: ضرایب متغیرهای مستقل بر اساس PLS

Fig. 2: The coefficients of the independent variables are based on PLS

جدول ۶: ضرایب متغیرهای مستقل بر اساس PLS

Table 6: The coefficients of the independent variables are based on PLS

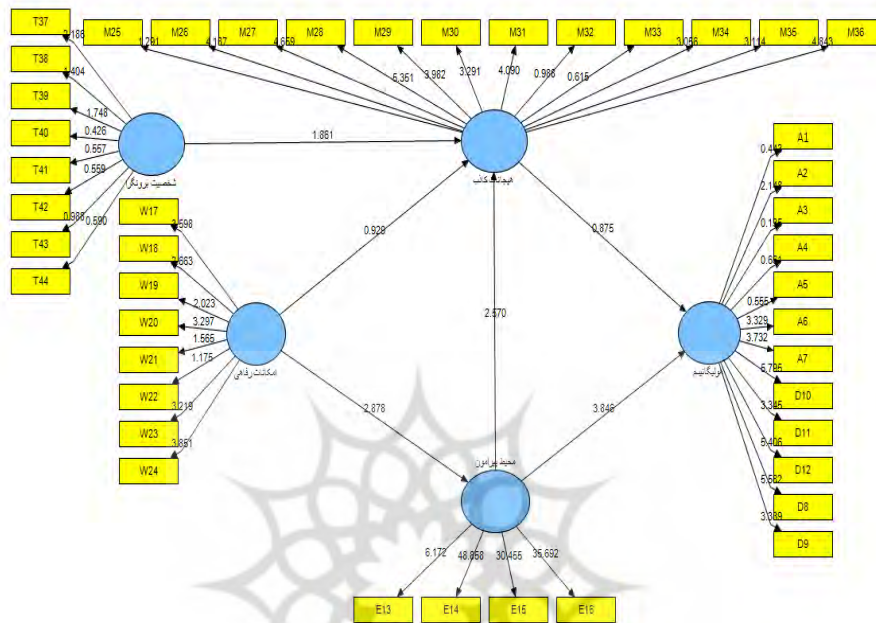
$GOF = \sqrt{communality} \times R^2$	GOF	communality	R Square	متغیرها
میزان $GOF=0/28$ می‌باشد قابل قبول می‌باشد.	0.28	0.276476	0.340547	هولیگانیزم (وابسته)
		0.688416	0.165787	محیط پیرامون
		0.323768	0.331128	هیجانات کاذب (درون‌زا)
		0.148320		شخصیت برون‌گرا (برون‌زا)
		0.518662		امکانات رفاهی (درون‌زا)

مهم‌ترین شاخص برازش مدل در تکنیک حداقل مجذورات جزئی شاخص GOF است. سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ را به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای Gof معرفی نموده‌اند. این شاخص با استفاده از میانگین هندسی شاخص R^2 و میانگین شاخص‌های افزونگی قابل محاسبه است. $GOF = \sqrt{\text{avrage}(\text{Comunalitie}) * R^2}$ که در تحقیق حاضر این مقدار $GOF=0/28$ می‌باشد و مدل قابل تأیید و پذیرش می‌باشد. البته میزان ضریب تبیین هولیگانیزم توسط متغیرهای مستقل $R=0/34$ می‌باشد.

استفاده از تکنیک BOOTSTRAPE در بررسی مدل

خودگردان سازی یا Bootstrap را می‌توان انجام نمونه‌گیری با جایگذاری از یک نمونه اصلی به دفعات زیاد دانست؛ یعنی ما از یک نمونه ثابت با حجم محدود به دفعات زیاد نمونه‌گیری مجدد البته با جایگذاری انجام می‌دهیم تا در نهایت بتوان با استفاده از نتایج کلیه دفعات نمونه‌گیری، در مجموع به یک توزیع نمونه‌ای دست یافت. مهم‌ترین تفاوتی که باید گفته شود این است که در روش بدون Bootstrap شرط نرمال بودن توزیع داده‌ها وجود دارد اما در استنباط از طریق نمونه‌گیری خودگردان یا Bootstrap چنین شرطی وجود ندارد؛ یعنی اگر توزیع داده‌های ما نرمال نبود می‌توانیم از این روش برای استنباط و بررسی معناداری ضرایب آماری خود بهره ببریم. هر چند که در مقاله حاضر حجم نمونه

۴۲۲ نفر و نرمال نیز بوده است علیرغم این نتایج روش Bootstrap آمده است تا دقیق تر به روابط فوق بپردازیم. در نهایت این روش هم نتایج فوق را تأیید می کند.

شکل ۳: ضرایب متغیرهای مستقل بر اساس Bootstrap

Fig. 3: Coefficients of independent variables based on Bootstrap

با توجه به نتایج فوق می توان گفت در صورتی که میزان تأثیر روابط و ضرایب عاملی بیشتر از ۲ باشند یعنی رابطه خوب می باشد و هر چه بزرگ تر از ۲ باشد یعنی شدت رابطه و تأثیر بیشتر است و همان طور که در بالا آمده است میزان تأثیر متغیر محیط پیرامون بر هولیگانسیم تأثیری قوی می باشد؛ و متغیرهای دیگر به طور غیرمستقیم نیز بر هولیگانسیم تأثیر دارد. در زیر ضرایب روابط تحلیل مسیر به روش PLS Algorithm (مدل اول) در زیر آمده است.

جدول ۷: جدول ضرایب روابط تحلیل مسیر به روش PLS Algorithm

Table 7: Table of coefficients of path analysis relations using PLS Algorithm

Total Effects			Path Coefficients			
هیجانان کاذب	هولیگانیسم	محیط پیرامون	هیجانان کاذب	هولیگانیسم	محیط پیرامون	مسیر
						هولیگانیسم (وابسته)
0.293464	0.557108		0.293464	0.518801		محیط پیرامون
	0.130532			0.130532		هیجانان کاذب
0.408301	0.053297		0.408301			شخصیت برون‌گرا
0.237170	0.242198	0.407169	0.117681		0.407169	امکانات رفاهی

میزان ضریب تبیین هولیگانیسم توسط متغیرهای مستقل $R=0/34$ می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

گسترش حیرت‌انگیز فوتبال که موج آن پیوسته رو به افزایش است، مرزهای جغرافیایی، نژادی، قومی، سیاسی و عقیدتی را در نوردیده و بیش‌ازپیش مردم نقاط مختلف دنیا را دچار تب مشترکی به نام فوتبال کرده است. موقعیت تیم‌های فوتبال، ناکامی یا کامیابی آن‌ها در سطوح محلی، ملی یا بین‌المللی اهمیت فراوانی بین مردم جوامع گوناگون پیدا کرده است (Rahmati, 2009:8). به اعتقاد صاحب‌نظران این مکتب نهاد ورزش قادر است در برخی موارد مانند مسابقات مهم ورزشی در سطح ملی و جهانی افراد یک ملت و جامعه را دورهم جمع کند و نوعی احساس وحدت و یکپارچگی اجتماع را رواج دهد (Mehraein, 2016:29-36). علاوه بر کارکردهای مثبتی که برای ورزش در درون جامعه قائلند، نسبت به کارکردهای منفی آن نیز بی‌توجه نبوده‌اند. از جمله کارکردهای منفی نهاد ورزش، نقش آن در بروز رفتارهای وندالیستیک و اوباشگرانه تماشاگران فوتبال می‌باشد که توجه ویژه نظریه‌پردازان این دیدگاه را به خود جلب کرده است.

شاید تأثیرگذارترین مطالعه در حوزه اوباشگیری در فوتبال در چند دهه اخیر، حاصل کار محققان دانشگاه لیستر باشد. این مطالعات از مواد آماری و قوم‌نگاری ترکیب شده‌اند

تا تئوری اوباشیگری فوتبال را در جامعه تمدن ساز امروز تبیین کنند. این رویکرد نشان می‌دهد که اوباشیگری فوتبال از اواسط دهه 1960 به صورت گسترده‌ای از طبقات پایین کارگر نشأت می‌گیرد. نوربرت الیاس بر آن است که در جامعه اولیه آدمی احساساتش را خیلی راحت و حتی به شکل فیزیکی بروز می‌داده است که با کنترل شهرنشینی و مدنیت این احساسات را درون خود انباشته و مخفی کرده است، ولی در صحنه فوتبال که پویایی و تحرک فیزیکی زیاد است، زندگی اولیه طبیعی تداعی می‌شود و ساختار جدید مدنیت برایش بی‌اثر می‌گردد که عقده‌گشایی می‌کند (Ibid:204). نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که محیط پیرامون همبستگی معناداری با هولیگانسیم دارد به عبارت دیگر هرچه محیط پیرامون تماشاگران فوتبال نامناسب‌تر (خشونت، درگیری و توهین بیشتر) باشد، هولیگانسیم بیشتر می‌شود و بالعکس. در واقع وجود تنش در خانواده و در بین همسالان و محیط پیرامون که ما در آن زندگی می‌کنیم بر روز رفتار نابهنجار تأثیرگذار بوده است. یافته‌های این پژوهش با یافته‌های قاسمی و همکاران (2009)، رحمتی (2002، 2005)، محسن تبریزی (2003) هم‌خوانی دارد. طبق نظریه دورکیم، انسجام و یکپارچگی گروه‌ها با یکدیگر متفاوت است. برخی گروه‌ها بر اعضایشان تسلط کامل دارند و آن‌ها را در چارچوب گروهی خود کاملاً یکپارچه می‌سازند و گروه‌های دیگری هستند که تا حد زیادی به اعضای خود آزادی عمل می‌دهند؛ بنابراین هرگاه جامعه یا گروهی برای مثال خانواده سخت یکپارچه باشد، آن جامعه اعضایش را تحت نظارت دقیق خود دارد. به این ترتیب این جامعه یا گروه از عوارض ناکامی و مصیبت‌های آتی تا اندازه زیادی مصونیت دارد. از این رو دست یازیدن به رفتارهای تند غیرقانونی و غیر هنجاری کم‌تر است. لذا می‌توان استنباط کرد که بین یکپارچگی روابط اعضای خانواده و کنترل یا نظارت خانواده رابطه مستقیم وجود دارد. از دیگر نتایج مقاله حاضر این است که هولیگانسیم با هیجانات کاذب همبستگی معنادار و مستقیمی دارد؛ به عبارت دیگر هرچه هیجانات کاذب تماشاگران فوتبال بیشتر باشد، هولیگانسیم بیشتر می‌شود و بالعکس. فروید و لورنز بر این عقیده‌اند که پرخاشگری و خشونت در انسان منشأ غریزی دارد. در قالب تئوری رفتار غریزی می‌توان گفت که علت اصلی رفتارهای وندالیستیک و اوباشگرانه تماشاگران فوتبال تغییر جایگاه آنان از میدان مسابقه به سکوی تماشاگران می‌باشد. در طی برگزاری یک مسابقه فوتبال تماشاگران مقداری زیادی از نیروهای غریزی ناشی از فشارهای درونی را ذخیره می‌کنند، بنابراین تمایل دارند که این نیروهای غریزی را هر چه سریع‌تر تخلیه کنند (Ghasemi, Zolaktaf & Nooralivand, 2009:81-84).

همچنین نتایج حاکی از آن است که هولیگانیزم با بعد حسی و شهودی شخصیت برون‌گرا همبستگی معناداری ندارد؛ و اما با بعد احساسی و فکری شخصیت برون‌گرا همبستگی معناداری دارد به عبارت دیگر هرچه بعد احساسی و فکری شخصیت برون‌گرای تماشاگران فوتبال قوی‌تر باشد، هولیگانیزم بیشتر می‌شود و بالعکس. نتایج از این امر حکایت دارد که هر چه افراد شخصیت برون‌گرایی بیشتری داشته باشند میزان هولیگانیزم در آن‌ها درجه پایین‌تری دارد و هر چه افراد از نظر شخصیتی میزان برون‌گرایی کمتری داشته باشد هولیگانیزم در آن‌ها درجه بالاتری خواهد داشت. این نتایج با یافته‌های محسن صفابخش (2003)، سروستانی (2001)، رحمتی (2003) هم‌خوانی دارد. به اعتقاد چلبی، برون‌گرایی از اجزا یا تمایلاتی تشکیل شده است که میزان و کیفیت میل به فعال شدن روی محیط‌ها را به صورت اثباتی جهت رفع حوائج فردی، تسلط بر محیط و نیل به اهداف می‌رسانند. تمایلات تشکیل‌دهنده‌ی این بعد عبارت‌اند از: میل به فعال‌گرایی آنی (تمایل به لذت طلبی)، میل به انطباق با محیط اثباتی، میل به کسب موفقیت و تمایل به کنترل محیط (Chalabi, 2002-B: 101-104)؛ که در نهایت موجب تقویت هولیگانیزم می‌شود.

همچنین نتایج نشان می‌دهد که هولیگانیزم با امکانات رفاهی همبستگی معنادار و مستقیمی ندارد اما به شکل غیرمستقیم بر آن تأثیر خواهد گذاشت. به نظر کوهن افراد جامعه به علت عدم توانایی در رقابت با افراد متعلق به طبقات بالا دچار ناکامی و سرخوردگی می‌شوند و برای جبران این ناکامی‌ها و کسب منزلت و جلب توجه دیگران، به اعمال رفتار نابهنجار و مغایر با فرهنگ جامعه مانند (تخریب اموال عمومی، پاره کردن صندلی اتوبوس، شکستن کیوسک‌های تلفن و ...) روی می‌آورند. این نتیجه با یافته‌های کاظمی و همکاران (2007)، رحمتی (2002, 2005)، محسن تبریزی (2003)، دانیگ (2000) و مارش (1997) و ... هم‌خوانی دارد. محرومیت نسبی و یا کمبود امکانات موجب بروز نارضایتی در افراد می‌گردد و نارضایتی محرکی کلی برای اقدام علیه منبع محرومیت است. گرایش به واکنش پرخاش‌جویانه در انسان بخشی از ساخت زیست‌شناختی اوست و در انسان‌ها و حیوانات تمایل زیست‌شناختی و ذاتی برای حمله به عامل سرخوردگی وجود دارد. همچنین برنبرگ و همکاران (2006) در تحقیق خود نشان دادند که احساس محرومیت نسبی پیامدهایی همچون خشم، بی‌هنجاری و بزهکاری را در پی دارد.

نتیجه نهایی میزان ضریب تبیین هولیگانیزم توسط متغیرهای مستقل $R=0/34$ می‌باشد. درواقع تلاش شده است تا مدل تحقیق از طریق حضور هم‌زمانی متغیرهای مستقل (محیط پیرامون، هیجانات کاذب، امکانات رفاهی و شخصیت برون‌گرا) در تبیین

پدیده هولیگانیزم بررسی شود و از طریق استفاده تکنیک‌های دقیق آماری به اهمیت و اولویت‌بندی متغیرهای تحقیق برسیم، بر این اساس نتایج عبارت‌اند از اینکه؛ دو متغیر محیط پیرامون و هیجانات کاذب تماشاگران فوتبال به‌طور مستقیم بر هولیگانیزم مؤثر است که این تأثیر مثبت و مستقیم است و متغیرهای امکانات رفاهی و شخصیت برون‌گرا به شکل غیرمستقیم بر متغیر وابسته اثر می‌گذارند. متغیر هیجانات کاذب علاوه بر تأثیر مستقیم به شکل غیرمستقیم، از طریق تأثیرگذاری بر محیط پیرامون نیز بر هولیگانیزم تأثیر می‌گذارد.

در واقع افزایش اوباشیگری در فوتبال را می‌توان تا حد زیادی به‌عنوان نوعی انتقال خشونت از عرصه اجتماعی به حیطه ورزش تبیین کرد (Ghasemi, Zolaktaf & Nooralivand, 2009:151-156). این کار یا عملاً از طریق ناکام کردن طرفداران رقیب و از میدان به درکردن آن‌ها صورت می‌پذیرد، یا به‌صورت نمادین و در شکل شعار دادن و سرود خواندن و بیان واژه‌های توهین‌آمیز و پرخاش‌جویانه تجلی می‌یابد (Paknejad & Durrani, 2009: 3). این عوامل در بسیاری از کشورها و ایران عبارت‌اند از: نبود امکانات رفاهی کافی در ورزشگاه‌ها، تحریک از سوی بازیکنان و سایر تماشاگران، فشارهای اقتصادی و روانی موجود در جامعه، اخبار رسانه‌ها و مطبوعات، نقش اشتباهات داوری و نقش هیجانات کاذب و سایر عوامل می‌باشند (Sheikh, 2013:2). به نظر گوستاو لوبون پدر روان‌شناسی توده‌ها، رفتار مردم هنگامی که در هیجان احساس جمعی یک جماعت گرفتار آمده‌اند با کنش‌های آنان در گروه‌های کوچک‌تر به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای متفاوت است. تحت تأثیر یک جماعت متمرکز افراد قادر به اعمال وحشیانه و قهرمانی هستند. درحالی که در تنهایی هرگز به آن نمی‌اندیشیدند. بازی‌های دسته‌جمعی، احساسات هیجانی افراد را تحریک می‌کند و در چنین موقعی فرد به خاطر شرایط روحی و روانی که دارد و از جامعه ناشی می‌شود، دست به آشوبگری می‌زند. زمانی که فرد در داخل گروه قرار می‌گیرد تابع قدرت روانی گروه می‌شود و کنترل اعمال خود را از دست می‌دهد، برای همین ممکن است تحت تأثیر این قدرت روانی گروهی دست به هر کاری بزند (Mehraein, 2016:60-70).

نظریه‌پردازان نظریه یادگیری معتقدند که رفتارهای نابهنجار از طریق مشاهده رفتار دیگران و ارتباط و تعامل با افراد نابهنجار و کج رو یاد گرفته می‌شود. همچنین نتایج نشان می‌دهد که افرادی که دارای دوستان و خویشان نابهنجار بودند نسبت به سایرین رفتار نابهنجار بیشتری از خود نشان می‌دهند. علاوه بر این رفتار بازیکنان و داوران نیز بر رفتار نابهنجار تماشاگران تأثیرگذار بود. این یافته‌ها با یافته‌های حسینی و همکاران (2010)،

تبیین جامعه‌شناختی پدیده هولیگانیزم تماشاگران فوتبال ... ۱۵۱

وثوقی و خسروی نژاد (2009)، قاسمی و همکاران (2009)، رحمتی (2002، 2005)، سروستانی (2002) و ... هم‌خوانی دارد.

طرفداران فوتبال از تفاوت بین رفتار مدرن و پست‌مدرن آگاهی دارند. به‌طور مثال به‌کارگیری قدرت در مورد اوباش مانع رسیدن آن‌ها به اهداف خرابکارانه‌شان می‌شود، در نتیجه آن‌ها شیوه‌های جدیدی به کار می‌برند. از جمله پوشیدن لباس‌های ساده و بدون علاقه باشگاهی برای اینکه توجه پلیس جلب نشود و آن‌ها راحت‌تر اقدام به خراب‌کاری نمایند و احتمال دستگیری آن‌ها نیز کاهش یابد و در این مرحله است که خشونت از استادیوم‌ها به خیابان‌ها کشیده می‌شود و آنجا را به عرصه‌ای برای خرابکاری و اوباشیگری تبدیل می‌کند. فرهنگ هواداری فوتبال، امروزه دچار تغییرات اساسی شده است. به‌طوری‌که ما دیگر نمی‌توانیم با استناد به یک نظریه کلی در خصوص اوباشیگری به تبیین و توضیح آن بپردازیم زیرا اوباشیگری فوتبال در موقعیت‌های گوناگون و در شرایط متفاوت تحت تأثیر متغیرهای مختلفی، امکان بروز و تجلی می‌یابد. اوباشگران از خشونت در فوتبال یک لذت روانی می‌برند و همین امر غالباً آن‌ها را به اوباشیگری سوق می‌دهد، به این صورت که اوباشیگری بعد از فوتبال یک خشونت مخاطره‌آمیز برای آنان محسوب می‌شود که اوقات فراغت خوشی را برای آن‌ها مهیا می‌سازد. این خطرپذیری از طریق کسب یک لذت اجتماعی پدید می‌آید. البته این اوباشیگری در واقع به مفهوم بسط دادن شدید هیجان اولیه است که به این صورت شدید نمود پیدا کرده است. گولیانوتی می‌افزاید که خشونت در فوتبال جذابیت و زیبایی خاص خودش را دارد. زیبایی، شور و هیجان درونی و لحظه‌ای اوباشیگری، به اوباشگران یک حالت طوفانی و خشونت‌آمیزی می‌دهد و در کل هر نوع خشونتی زیبایی و جذابیت خاص خودش را دارد (Ghasemi, Zolaktaf & Nooralivand, 2009:156-160).

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده در ارتباط با موضوع پژوهش پیشنهاد می‌گردد:

- سازمان و نهادهایی که امکان تأثیرگذاری بر رفتار تماشاگران را دارند یعنی باشگاه‌های ورزشی، فدراسیون فوتبال، نیروی انتظامی، رسانه‌ها و مطبوعات و ... در چارچوب ارتباطی متقابل با یکدیگر، الگوی رفتاری مناسب به نوجوانان و جوانان جامعه به‌خصوص طرفدار فوتبال جهت کنترل آن‌ها ارائه دهند. به‌عنوان نمونه واحدهای فرهنگی باشگاه‌ها با توجه به علاقه طرفداران به ابزار هیجان می‌توانند با آموزش لیدرهای باشگاه

خود سرودها و شعارهای مناسب و اخلاقی را ترویج دهند و با برگزاری اقدامات تأثیرگذار فرهنگی افراد جامعه را علاقه‌مند به حضور در فضای استادیوم با جوی مثبت کنند.

- با توجه به این که نوجوانان و جوانان به اقتضاء سن از نیروی هیجانی بالایی برخوردارند، مجاری تخلیه انرژی هیجانی لازم برای آن‌ها فراهم گردد. به‌مانند آنچه در ابتدای بازی پرسپولیس ایران و کاشیمای ژاپن در مسابقه برگشت فینال لیگ قهرمانان آسیا سال ۲۰۱۸ رخ داد. اجرای کنسرت با حضور یکی از خوانندگان محبوب آن روزها که موسیقی او مورد استقبال جامعه قرار گرفته بود در تخلیه و تهیج مثبت تماشاگران که از ساعات اولیه صبح برای تماشای بازی تیم محبوب خود به استادیوم آماده بودند با توجه به حساسیت و هیجان بالای بازی به طرز قابل ملاحظه‌ای در کم کردن هیجان و استرس تماشاگران تأثیرگذار بود.

- افزایش امکانات رفاهی موجود در استادیوم‌ها (غذای بهداشتی و با کیفیت، بوفه‌های مجهز، آب آشامیدنی تمیز و در دسترس همگان، نصب آبخوری به تعداد بالا برای رفاه حال تماشاگران، افزایش چشمه‌های سرویس بهداشتی و ...) یکی دیگر از کارهای مهمی است که می‌تواند در کنترل خشم هواداران مؤثر باشد.

- آموزش به مأمورین انتظامی و برگزاری کلاس‌ها و دوره‌های آموزشی برای کادر حفاظت از استادیوم‌های ورزشی جهت برخورد به‌دوراز تنش‌زا با تماشاگران.

- برنامه‌ریزی اصولی برای نحوه ورود و خروج افراد و تماشاگران به استادیوم ورزشی، به‌طوری که همشان و منزلت افراد حفظ شود و هم کمترین تنش و برخورد ایجاد شود. موردی که متأسفانه حتی با نصب گیت‌های ورودی در استادیوم‌ها و الکترونیکی شدن خرید بلیط همچنان شاهد توفیق‌چندانی در آن نیستیم و حتی شوک، فوت کودک ۶ ساله در یکی از بازی‌های لیگ در نزدیکی گیت‌های ورودی در مسابقات ابتدایی لیگ سال ۱۳۹۸ به علت برق‌گرفتگی ترس و بهت شدیدی را به تماشاگران وارد نمود.

- فراهم سازی بسترها و زیر ساخت‌های مناسب برای حضور بانوان در استادیوم‌ها به شکل منطقی و با طی شدن پروسه زمان بر آن و راهکار اصولی و مدون که حادثه‌های تلخی همچون خودسوزی دختر جوانی موسوم به دختر آبی نشأت گرفته از نگاه و شیوه غلط ورود بانوان به استادیوم بود.

و در آخر ذکر این نکته از فوتبال خالی از لطف نیست که به واسطه آن کشور کوچکی می‌تواند بزرگی کند و اسم خود را بر سر زبان‌ها بیندازد، درست مثل کاری که تیم فوتبال و تماشاگران کشور سیصد هزار نفری همچون ایسلند در چند سال اخیر انجام دادند و هم

تبیین جامعه‌شناختی پدیده هولیگانیسم تماشاگران فوتبال ... ۱۵۳

می‌تواند روابط سیاسی تیره‌وتار شده دو کشور را تبدیل به دوستی کند و هم می‌تواند دشمنی به وجود آورد. این که از کدام زاویه به آن نگاه کنیم بسیار مهم و ضروری است اما هر چه هست فوتبال شایسته احترام و ستایش است. این جادوی هزاره سوم.

تشکر و سپاسگزاری

از کلیه افرادی که با صبوری و دقت به پرسشنامه‌ها پاسخ داده‌اند کمال تشکر را داریم، چراکه این پژوهش بدون صرف وقت و حوصله این عزیزان برای پاسخگویی به ما تکمیل نمی‌شد. همچنین از سردبیر و داوران و همکاران اجرایی مجله فصلنامه علوم اجتماعی که با ارائه نکات و اصلاحات مفید و سازنده‌شان موجب ارتقای کیفی مقاله حاضر شده‌اند بسیار سپاسگزاریم.

منافع و سهم نویسندگان

لازم به ذکر است این مقاله از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان " تبیین جامعه‌شناختی پدیده هولیگانیسم تماشاگران فوتبال (مورد مطالعه تماشاگران مسابقات فوتبال شهر تهران)" که در گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات به راهنمایی دکتر احسان رحمانی خلیلی (نویسنده مسئول و استادیار دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی) و سید میلاد صفویان (دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم اجتماعی گرایش جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات استخراج شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

- Anbari. A. (2002). *Investigating the Causes of Violence among Football Fans*. Tehran.
- Bernburg, J. G., Thorlindsson, T., Sigfusdottir, I. D. (2009). “*Relative Deprivation and Adolescent Outcomes in Iceland: A Multilevel Test*”. Social Forces. 1-29.
- Buschmann, R. (2013). *Football Violence: Neo-Nazis and Hooligans Find Common Ground*. Spiegel Online International, 15 November.
- Chalabi. M. (1996). *Sociology of Order(Theoretical Description and Analysis of Social Order)*. Tehran. Ney Publication.
- Chalabi. M. (2002). *Experimental Study of Personality System in Iran*. Tehran. Art and Communication Culture Research Institute.
- Chalabi. M. (2004). *The Conceptual Framework for Surveying Iranian Values and Attitudes*. Tehran. Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Chalabi. M. (2006). *Social Analysis in the Space of Action*. Tehran. Ney Publication.
- Cleland, J & Cashmore, E. (2013) *Football Fans Views of Racism in British Football, International Review for Sociology of Sport, Published Via Online First*. October 2013.
- Dang Jinxia & Mangan, J. (2001). *Football in the New China: Political Statement, Entrepreneurial Enticement and Patriotic Passion*, Soccer & Society, 2, 3:79-100.
- Dominic. A. (2017). *The Real Football Factories*. Translated into Persian by Vahid Namazi. Tehran: Cheshmeh Publication.
- Elahi. A. Pouraghaei. Z. (2004). *Investigating the Situation of the Country's Football Stadiums in Comparison with European Standards*. Harekat Journal. No.19.
- Feezel, R. (1986). *Sportsmanship*. Journal of the Philosophy of Sport, 13.
- Frick, B. & Prinz, J. (2006). *Crisis, What Crisis? Football in Germany*, Journal of Sport Economic, 7, 1:60-75.
- Gardiner, J. & Rowe, M. (2000). *The Hooligan Fear of the Penalty*, Soccer & Society, 1, 1:144-157.
- Ghadimi. B. (2014). *Principles and Schools of Sport Sociology*. Tehran. Sociological Publications.
- Ghasemi. V. Zolaktaf. V. Nooralivand. A. (2009). *Sociology of Sport: Vandalism and Prostitution in Football*. Tehran. Sociological Publications.
- Giulianotti, Richard, N.Bonney, and M.Hepworth. (1995). *Football, Violence and Social Identity*, Routledge London.
- Haji Beigi. M. Masoudi. A. (2006). *Violence and Aggression in Football and Ways to Control It*. Security Quarterly. No.1, 2 (In Persian).
- Hamil, S. Morrow, S. Idle, C. Rossi, G & Faccendini, S. (2010). *The Governance and Regulation of Italian Football*, Soccer & Society, 11, 4:373-413.

- Jaberi. A. Naderian Jahromi. M. Mazloumi Sovini. F. (2013). *The Role of Stadium Service Quality in Attracting and Retaining Football Spectators*. Journal of Research in Sports Management.No.5 (In Persian).
- Jahanfar.M. (2002). *Violence in Football Can be Prevented*. Social Sciences Letter. No.19 (In Persian).
- Kerr, Johan. (1995). *Understanding Soccer Hooliganism*, Open University Press Philadelphia.
- Kuper. S. (2015). *Football Against the Enemy*. Translated into Persian by Adel Ferdosipour. Sixth Edition. Tehran. Cheshmeh Publication.
- Management. No.2 (In Persian).
- Mehraeen. M. (2016). *Sociological Publications (Schools and Theories)*. Tehran. Sociological Publications.
- Naderian Jahromi. M. (2005). *Fundamentals of Sociology in Sports*. Esfahan. Beautiful Art Publications.
- Paknezhad. M. Dorrani. K. (2009). *Violent Behaviors of Football Fans and Its Psychosocial Factors*. Journal of Development and Motor Learning. Pages 117-142 (In Persian).
- Pilon, Mary. (2017). *What Lurks Behind Rabid Sports Fandom?*. Www.Nautil.Us.
- Pilon. M. (2018). *What are the Cries of the Spectators?*. Translated Into Persian by Ali Amiri. Quarterly Journal of Humanities Translator .No.7. Pages 54-58 (In Persian).
- R.J.E. (2016). *Organisers of Euro 2016 Expected Trouble, But Not Like This*. Www.Economist.Com.
- Rabbani. R. (2006). *Urban Sociology*. Esfahan. the Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities.
- Rahmati. M. (2009). *Sociology of Sports Violence*. Tehran. Scientific and Cultural Publications.
- Rahmati. M. Mohseni Tabrizi. A. (2003). *A Study of Sociological Factors of Violence and Aggression of Football Spectators Case Study: Tehran. Olympic Quarterly*. No.3, 4 (In Persian).
- Richards. T. (2017). *Soccer and Philosophy: Beautiful Thoughts on the Beautiful Game. Translated into Persian by Isa Azimi*. Tehran. Center Publishing.
- Scalia, V. (2009). *Just a Few Rogues? Football Ultras, Club and Politics in Contemporary Italy*, International Review for the Sociology of Sport, 44, 1:41-53.
- Shajie. R. (2016). *New Approaches and Theories in the Sociology of Football. Tehran*. Shourafarin Publication.
- Sotoudeh. H. (2006). *Social Pathology*. Tehran. Avaye-No Publication.
- Spaaij, R. (2008). *Man Like Us, Boys Like Them: Violence, Masculinity, and Collective Identity in Football Hooliganism*, Journal of Sport and Social Issues, 32, 4:369-392.
- Taylor, Ian, *Football Mad, A Sepculative Sociology of Soccer Hooligansism*, Cass, London.

- Toffler. A. (2015). *The Third Wave*. Translated into Persian by Shahindokht Kharazmi. Tehran. Farhang-E Nash-Re No.
- Tojari. F. Torkfar. A. Effective Motivational Factors Prejudice, Peers, Socialization the Attraction of Spectators to Iranian Football Primary League. *Journal of Contemporary Studies on Sports*.
- Unknown. (2016). *Hidden Player*. Translated into Persian by Vahid Namazi. Tehran. Cheshmeh Publication.

